

POVIJEST SPORTA U ANTIČKOM RIMU

Tara Pavlović¹

¹Filozofski fakultet, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Sažetak

Cilj ovog rada je prikazati povijest sporta u antičkom Rimu. Za vrijeme vježbanja Rimljani su nosili sportsku odjeću koja podsjeća na današnji kupaći kostim. Sačuvan je mozaik na Siciliji koji prikazuje Rimljanke kako vježbaju u sportskoj odjeći. Osim opisa sportske odjeće u radu je prikazana higijena i prehrana drevnih rimskih sportaša. Poznato je da su se sportaši čistili prekrivajući svoja tijela uljem i stružući mrtve stanice kože alatom zvanim strigil. Najpoznatije rimske igre bile su gladijatorske. Većinom su gladijatori bili robovi, međutim bilo je i slobodnih ljudi koji su se željeli baviti tom opasnom profesijom.

Ključne riječi: antički Rim, drevni sportaši, povijest sporta, higijena i prehrana rimskih sportaša, rimske igre, gladijatori

1. Uvod

Odgoj dječaka i osnovno obazovanje u starom Rimu imalo je praktičnu svrhu i odvijalo se u krugu obitelji. Istovremeno dječaci su razvijali i osnovne tjelesne sposobnosti. U V. st. pr. Kr. otvorene su prve privatne škole, a nakon osvajanja Grčke u II. st. pr. Kr. šire se gramatičke i govorničke škole. Postojala su sportska udruženja gdje se učilo rukovati mačem, kopljem, lukom i strijelom. Na Marsovu polju bile su podignute kupaonice i poligoni na kojima se vježbalo. Treniralo se trčanje, skakanje s motkom, bacanje diska i kamena, hrvanje, šakanje, igre s loptom i plivanje u rijeci Tiber.

Rimljani su mnogo stvari preuzeli od Grka, ali tjelovježbu nisu njegovali kao Grci. Njima je bilo nepoznato vježbanje bez odjeće po uputama trenera. Iako su rimski liječnici spominjali važnost vježbanja i šetnji, rijetki su se na to odlučivali. Poznato je da su protiv tjelovježbe bili filozof Lucije Anej Seneka i povjesničar Kornelije Tacit, a skloni su joj bili carevi Domicijan, Komod i Kaligula (Jajčević, 2010).

Kako je Rim jačao tako je nastala potreba za stvaranjem profesionalne vojske što je rezultiralo oslobađanjem rimske mladeži dugotrajna i naporna vježbanja koje je prethodilo služenju vojske. To je prouzročilo nastanak brojnih negativnih posljedice za zdravlje i psihofizički status rimske mladeži. Nakon osvajanja Grčke, Rimljani su se posvetili tjelovježbi i sportu, međutim grčka tjelovježba nije prihvaćena kao odgojno sredstvo, već kao priprema vojnika ili kao predstava za zabavu gledatelja, iako su brojni grčki sportaši i njihovi treneri došli u Rim. Bilo je pokušaja organiziranja javnih natjecanja profesionalnih grčkih sportaša, ali neuspješno (Jajčević, 2010).

Prve rimske igre za veći broj gledatelja bile su u doba Carstva te su organizirane u čast bogova, kulta predaka i velikih vojnih pobjeda. U doba Carstva priredbe su se organizirale na teret državne

blagajne. Kako bi pridobili naklonost građana i skrenuli pažnju s osnovnih društvenih problema, patriciji su se međusobno natjecali u organiziranju spektakularnih igara. U početku, igre su se održavale na otvorenim prostorima, a od 3. st. pr. Kr. grade se posebni objekti. Održavale su se borbe gladijatora i natjecanje bojnih kola. Zabavljajući igrama, rimsko građanstvo se udaljilo od normalna života i svakodnevnog rada. Legionari su vrijeme provodili u cirkusima i amfiteatrima, zadovoljni što od organizatora dobivaju kruha i igara. Hrana se besplatno donosila i dijelila za vrijeme održavanja igara. U početku su igre trajale desetak, a kasnije i dvjesto dana godišnje (Jajčević 2010).

2. Sportska odjeća starih Rimljanja

Ne znamo mnogo o tome što su Rimljani nosili od odjeće dok su vježbali, ali postoje dokazi da su i muškarci i žene barem neko vrijeme nosili jednostavnu, zamotanu vezicu (*subligar* ili *subligaculum*), vrstu donjeg rublja. Muški radnici nosili su *subligar* za vrijeme rada, a muškarci iz više klase nosili su ga samo za vrijeme vježbanja. Žene su ponekad nosile i tkaninu ili kožu za podupiranje grudi (*strophium* ili *mamillare*). Oba se donja rublja mogu vidjeti na sportašici koja se nalazi na mozaiku iz 4. stoljeća u vili Romana del Casale, u blizini Piazza Armerina na Siciliji; sportašica drži grančicu palme koja označava da je pobijedila na natjecanju (Mc Manus, 2003).

Izvor fotografije Pensabene, Gallochio, 2011.

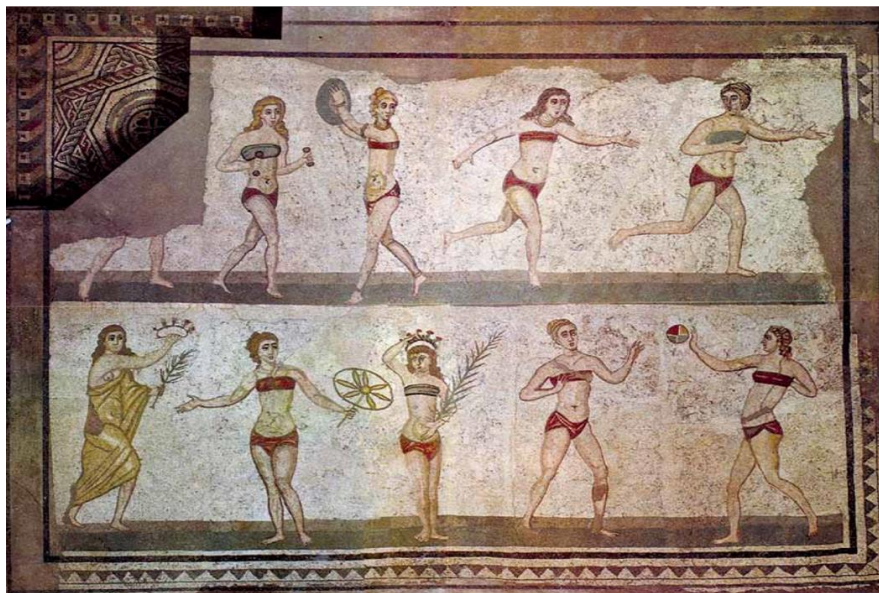
Dakle Rimljanke su imale svoju verziju sportske odjeće koja je bila slična modernom bikiniju. Gornji dio zvao se *strophium* ili "grudnjak", a često je bio izrađen od lana. Donji dio se zvao *subligaculum*. Ova odjeća nosila se za atletiku, a ne za plivanje. Rimljanka se mogla baviti sportovima poput trčanja, bacanja diska, skoka u dalj ili drevne igre s loptom koja je bila jedan od najranijih rimskih sportova. Arheolozi su pronašli dio spomenutih odjevnih predmeta. Jedan donji dio rublja izložen je u Londonskom muzeju. Detaljan mozaik koji prikazuje ove odjevne predmete može se vidjeti u ranije spomenutoj vili na Siciliji (Rowley, 2020).

Izvor fotografije Pensabene, Gallochio, 2011.

Vila Romana del Casale je rimska vila iz 4. stoljeća koja sadrži vrlo bogate i kompleksne mozaike te je pod zaštitom UNESCO-a. Pretpostavlja se da je bila u vlasništvu osobe na važnom carskom položaju (Pensabene, Gallochio, 2011).

U ovoj vili nalazi se veliki mozaik čija slika prikazuje devet djevojaka obučenih u bikini. Djevojke su raspoređene u dva reda i čini se da su odjevene u moderni kupaći kostim. Prvobitno se smatralo kako su djevojke natjecateljice na natjecanju ljepote, međutim danas se misli kako su prikazane djevojke bile sudionice atletskog natjecanja (Pensabene, Gallochio, 2011). Za vrijeme Rimskog carstva žene koje su pripadale višoj klasi imale su određene osobne slobode što se tiče zabave i razonode. Pohodile su sa svojim muževima terme, trkališta, kazališta i igre gladijatora.

Izvor fotografije Pensabene, Gallochio, 2011.

3. Higijena drevnih rimskih sportaša

Sapun se teško nabavljao, pa su se sportaši čistili prekrivajući svoja tijela uljem i stružući mrtve stanice kože alatom zvanim *strigil*. Obično su mrtve stanice kože samo odbačene - ali ne i ako ste gladijator. Znoj i ostatci kože gladijatora stavljeni su u bocu i prodavani ženama kao afrodizijak.

Često se ta smjesa pretvarala u kremu za lice. Žene bi kremom trljale lice, nadajući se da će ih mrtve stanice kože gladijatora učiniti neodoljivima muškarcima (Oliver 2016).

Kad se govori o higijeni, treba spomenuti i terme (*thermae*), rimski naziv za javna kupališta. U kupalištu je bilo glasno i prepuno ljudi. Filozof Seneke je živio u stanu iznad javnog kupatila i s nezadovoljstvom opisuje zvukove koji dopiru iz termi. Spominje zvukove naprezanja dizača utega, lupanja maserki, vike zapisničara, prskanja plivača, pjevanja kupača i reklamnih krikova čupača dlaka ispod pazuha i jauk njihovih mušterija (Baths & Bathing as an Ancient Roman, 2004). Usprkos buci i aktivnosti, kupke su bile luksuzno mjesto za provesti poslijepodne. Kupalište je bilo ukrašeno ogledalima, mozaicima i srebrnim slavinama. Unutar termi cirkulirao je vrući zrak koji je činio zidove ugodnima. Posjetioci terma mogli su dobiti masažu profesionalnih masera i koristiti prostoriju koja je nalik današnjoj sauni. Ritual kupanja je trajao dugo te su kupke bile mjesto za druženje i susret s prijateljima. U termama se odvijao intenzivan kulturni i društveni život (Jajčević, 2010).

Nakon dolaska u kadu, građanin bi se presvlačio u svlačionici, spremajući odjeću u male kabine. Bogatiji pokrovitelji plaćali bi robu da pazi na njihove stvari, dok su siromašniji pokrovitelji mogli plaćati poslužitelju da ih pazi. Zatim bi ih rob namazao uljem te su vježbali u palestri. Vježbe nisu trebale biti naporne, nego su radili samo dok se nisu oznojili. Moguće vježbe uključivale su hodanje, trčanje, čitanje naglas, blago dizanje utega, hrvanje i razne igre s loptom. Bilo je lakših vježbi koje su se smatrale prikladnima za žene, poput valjanja obruča štapom ili plivanja. Nakon vježbanja strugali bi prašinu i ulje sa kože pomoću strigila (Baths & Bathing as an Ancient Roman, 2004).

4. Prehrana drevnih rimskih sportaša

Osim što su Rimljani brinuli o higijeni, pazili su i na prehranu, a pogotovo pojedinci koji su se bavili sportom. Sport je bio važan dio svakodnevnog života. Rimljani su konzumirali prehranu koja se većinom bazirala na žitaricama, maslinovom ulju i vinu. Glavni izvor proteina bio je sir koji se dobivao od mlijeka. Od povrća se jeo grašak, grah, luk, rotkvica, tikva, repa i češnjak, a od voćaka su jeli smokve, grožđe, jabuke, kruške i datulje (Harrison, Bartels, 2016).

Drevni sportaši htjeli su postići što bolji sportski uspjeh te zato ne čudi što su obraćali pozornost na ishranu. Generalno rimski sportaši su bili na dijete s visokim udjelom ugljikohidrata, što je vrlo slično današnjoj dijete za sportaše. Sačuvani su podaci i o sportašima koji jedu meso volova, bikova, koza i jelena, odnosno prehranu bogatu proteinima. O prehrani sportaša brinuo se trener, ali ubrzo su liječnici preuzeli brigu o prehrani sportaša te su nastali prvi sportski liječnici (Harrison, Bartels, 2016).

5. Gladijatorske borbe

Gladijatorske borbe su bile najpoznatije i najpopularnije od svih igara. Gladijatori su morali održavati tjelesnu snagu jer im je od toga ovisio život. Postojale su i žene gladijatori, ali njihove borbe su s vremenom zabranjene. Vrhunski gladijatori bili su popularni poput današnjih sportaša, iako su bili na dnu društvene ljestvice u Rimu. Kako je rasla popularnost gladijatorskih borbi tako se javila potreba za regrutacijom sve većeg broja mladića. Većinom su gladijatori bili kupljeni kao

robovi, a birani su između ratnih zarobljenika, kriminalaca i osuđenika na smrt. Gladijatorima su pristupali i mladići iz siromašnih obitelji, vojnici i slobodni građani, među kojima je bilo i žena. Oni koji su svojevolumno željeli postati gladijatori morali su polagati zakletvu svome gospodaru te su prihvaćali da mogu biti izmlaćeni, ranjeni i ubijeni. Svi gladijatori morali su proći gladijatorsku školu. U školama se pazilo na ishranu koja je bila pod nadzorom liječnika koji su brinuli i o masaži i higijeni (Jajčević 2010).

Gladijatorske borbe publika je mogla besplatno gledati bez izlaganja opasnosti, a često se događalo da sama publika odluči o životu pobijeđenoga gladijatora. Borbe nisu imale vremensko ograničenje niti broj rundi. Bilo je slučajeva kad nijedan od boraca ne bi uspio savladati protivnika te je tad borba smatrana neriješenom. Gladijatori koji su se nerado borili podbadani su usijanim željezom. Umorni suparnik bi se predao tako da bi bacio oružje, legao na zemlju i digao lijevu ruku u znak predaje. U lijevoj ruci se držao štit te je ta kretnja značila potpunu predaju. U početku je o sudbini gubitnika odlučivao pobjednik, ali kasnije je to pravo pripalo caru koji bi odlučio što će biti s gubitnikom tek kad bi čuo mišljenje publike. Ako je publika smatrala da se pobijeđeni pošteno borio vikala bi "Poštedi ga", mašući stisnutom šakom i palcem okrenutim gore (*pollice presso*), a ako im se nije svidio vikala bi "Kolji" (*lugula*) i mahala palcem ispruženim dolje (*pollice verso*). Kad bi borba završila, sluga odjeven kao bog podzemlja Pluton, batom je razbijao lubanje onih gladijatora koji su ležali po areni. Drugi sluga, odjeven kao pratitelj duša u podzemni svijet, provjeravao je vrućim željezom jesu li oni doista mrtvi. Kad je amfiteatar bio prazan izvršavane su smrtno kazne. Osuđene na smrt bacali su nenaoružane pred divlje zvijeri ili naoružane suparnike. Pobjednik bi nakon borbe primio nagradu na srebrnom pladnju, to su najčešće bili dragulji, zlatni nakit i novac. Nagrade su mogle biti i poprilično značajne. Car Neron darovao je gladijatoru Spiculusu palaču, a pojedini gladijatori znali su biti promaknuti u osobne čuvare. Nakon što bi se pet godina borili u areni, karijera preživjelih gladijatora završavala je dobivanjem drvenog mača i to najčešće iz ruku samog cara. Spomenuta svečanost značila je da se gladijatori više ne trebaju boriti pravim oružjem te im je darovana sloboda. Nažalost većina gladijatora se vraćala svom poslu, vrlo opasnoj profesiji koja ih je u pravilu koštala života. Vrlo malo gladijatora je sačuvalo svoje bogatstvo i povuklo se iz arene. Oni najbolji gladijatori bili su poznati kao današnji sportaši pa su se njihovi portreti često nalazili na zidovima i ukrasnim predmetima (Jajčević, 2010).

Postojalo je više vrsta gladijatorskih borbi. Borba zvana *sine missione* bila je predodređena da traje do smrti. Predstave su bile podređene zanimanju publike. Kako bi se postiglo što veće uzbuđenje među gledateljima nastali su dvoboji u kojima su se gladijatori borili na slijepo, nosili su šljem bez otvora za oči. Vrlo surova borba bila je ona zvana *sportula*, u toj borbi svatko se borio protiv svih, gladijatori su se međusobno ubijali. Osim spomenutih borbi, postojala je borba *minus sine missione*, ta borba je trajala izuzetno dugo jer kad bi pao jedan gladijator došao bi novi pa su na taj način umirali i najsnažniji gladijatori. Osim što su se borili međusobno, gladijatori su se u areni suočavali i s divljim zvjerama. Borba gladijatora i divljih životinja zvala se *bestiarum*. Publika je bila oduševljena tom vrstom borbe. Po nalogu careva bilo je slučajeva kad su se sa životinjama borili i pretorijanci, pripadnici careve tjelesne straže (Jajčević 2010).

Dolaskom kršćanstva sve se više govorilo o ukidanju gladijatorskih borbi kao i ostalih poganskih običaja. Unatoč tome, gladijatorske borbe su potrajale dulje od Olimpijskih igara koje su bile zabranjene 394. godine. Iako je car Konstantin ukinuo održavanje gladijatorskih borbi 325. godine, one su se održavale u gradu Rimu sve do 404. godine (Jajčević, 2010).

U antičkom Rimu su bile poznate i konjičke utrke koje su se održavale u cirkusima, građevinama kružnoga oblika. Vozači kola za utru bili su odjeveni u tunike, a na glavi su imali kape poput kacige. U ruci su držali bič. Poznat je najuspješniji španjolski vozač Gaj Apulej Diokl koji je sudjelovao na četiri tisuće utrka i pobijedio u više od tisuću. Postojale su i utrke konjanika koji su skakali s konja na konja ili u brzom galopu oružjem podizali sa zemlje razne predmete koji su im bili nagrada. Cirkusne igre preuzeo je Bizant te su bile vrlo popularne u Istočnom Rimskom carstvu (Jajčević 2010).

Invazije barbara i propast Rimskog Carstva stvorit će nesigurno razdoblje u kojem sport nije mogao naći pogodnu sredinu u kojoj bi se održao (Gillet 1970).

6. Zaključak

Poznato je da su Rimljani mnogo stvari preuzeli od Grka, no tjelovježbu nisu smatrali bitnom koliko i Grci. Premda se nakon rimskog osvajanja Grčke počelo više pažnje pridavati vježbanju, Rimljanima je temeljni motiv bavljenja sportom bila zabava. Antički rimski sportaši pazili su na ishranu i brinuli su se o higijeni čestim odlascima u terme. Rimljani su izgradili posebne objekte, cirkuse i amfiteatre kako bi mogli uživati u gledanju sportskih igara. Osim što su se rimski građani zabavljali gledajući igre, dobivali su i besplatnu hranu što je pridonosilo dobrom raspoloženju među gledateljima. Publika je mogla besplatno prisustvovati gladijatorskim borbama, bez opasnosti, a nerijetko je i odlučivala o životu pobijeđenog gladijatora.

Može se zaključiti da su se sportom u antičkom Rimu većinom bavili gladijatori, nadajući se da će postati slavni. Najbolji gladijatori bili su vrlo popularni među narodom. Koliko su bili slavni govori činjenica da su se znoj i ostatci njihove kože pažljivo stavljali u bocu i prodavali ženama kao afrodizijak ili smjesu za kremu lica.

7. Literatura:

1. Gillet B. (1970) *Povijest sporta*, Zagreb: Matica hrvatska
2. Harrison and Bartels, Sports Nutrition and Therapy, *A Comparison of Ancient Greek and Roman Sports Diets with Modern Day Practices* 2016; dostupno na URL adresi: <https://www.omicsonline.org/open-access/a-comparison-of-ancient-greek-and-roman-sports-diets-with-modern-day-practices-2473-6449-1000104.php?aid=69865> datum pristupa 3. 8. 2021.
3. Jajčević Z. (2010) *Povijest sporta i tjelovježbe*, Zagreb: Odjel za izobrazbu trenera Društvenog veleučilišta u Zagrebu: Kineziloški fakultet Sveučilišta
4. Mc Manus B. F., *Roman clothing*. 2003 dostupno na URL adresi: <http://vroma.org/vromans/bmcmanus/clothing.html> datum pristupa 10. 8. 2021.
5. Oliver, Facts and details, *Ancient roman style*. 2016; dostupno na URL adresi: <https://factsanddetails.com/world/cat56/sub369/item2069.html> datum pristupa 15. 8. 2021.
6. Pensabene P., Gallochio E. Italy, *The Villa del Casale of Piazza Armerina by Patrizio Pensabene and Enrico Gallochio*, 2011; dostupno na URL adresi: <https://www.penn.museum/documents/publications/expedition/PDFs/53-2/pensabene.pdf> datum pristupa 20. 8. 2021.

7. Rowley J. Ranker Weird History, *What the ancient Romans actually wore*. 2020; dostupno na URL adresi: <https://www.ranker.com/list/actual-ancient-roman-clothing/jim-rowley> datum pristupa 12. 8. 2021.
8. University of Washington Honors Program in Rome, *Baths & Bathing as an Ancient Roman*. 2004; dostupno na URL adresi: https://depts.washington.edu/hrome/Authors/kjw2/BathsBathinginAncientRome/247/pub_zbpage_view.html datum pristupa 17. 8. 2021.